

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Tytuł pracy:

Poczucie jakości życia a style życia emerytowanych nauczycieli

Autor: Aldona Rumińska-Szalska

Wstęp

Nieuchronny proces starzenia się człowieka oraz dynamika tego zjawiska w Polsce i na świecie powoduje, iż ożywają debaty na temat starości, procesu starzenia się w kontekście życiowych wyborów człowieka i pomyślności jego egzystencji. Wzrost średniej długości życia oraz proces akceleracji demograficznego starzenia się społeczeństw, powinien być postrzegany przez naukowców, demografów, polityków oraz środowisko społeczne w kategoriach zadań i wyzwań.

Poczucie jakości życia seniorów coraz częściej stanowi przedmiot badań empirycznych. Dostrzega się niepokojący brak tych analiz w kontekście emerytów nauczycieli zarówno w Polsce, jak i na świecie. Problem ten dotyczy głównie aspektu powiązania różnych komponentów poczucia jakości życia z szeroko rozumianym stylem życia. Jest to szczególnie pożądane w odniesieniu do pedagogicznych koncepcji m.in.: wyboru stylu życia (Z. Żukowska, A. Siciński, A. A. Zych), całożyciowego rozwoju (A. Leszczyńska-Rejchert), starości (K. Uzar-Szcześniak), a także teorii ciągłości aktywności życiowych (R. C. Atchley). Praca stanowi w pewnym sensie uzupełnienie poważnej luki badawczej w naukach społecznych nad emerytowanymi nauczycielami. Przegląd literatury przedmiotu polskiej i zagranicznej, pozwolił na stwierdzenie, że do tej pory nie przeprowadzono analiz empirycznych o tak wielozakresowym charakterze (powiązania różnych aspektów i komponentów poczucia jakości życia oraz stylu życia) na tak licznej próbie badawczej (625 respondentów) również w kontekście metaanaliz.

Pochylenie się nad losem nauczyciela seniora w kontekście poczucia jakości życia i stylu życia, szczególnie motywuje więc do wysiłku badawczego. Jest to istotne i konieczne, biorąc pod uwagę specyfikę pracy nauczyciela, jej uwarunkowania oraz wpływ, jaki ma pedagog na kształtowanie postaw i osobowości młodego człowieka. Sytuacji oraz wyborów nauczyciela seniora, nie można rozpatrywać w oderwaniu

od uwarunkowań społeczno-ustrojowych i gospodarczych towarzyszących jego aktywności zawodowej.

Cel pracy: określenie związku pomiędzy poczuciem jakości życia a stylami życia emerytowanych nauczycieli.

Próba badawcza: próba badawcza liczyła łącznie 625 osób: 434 nauczycieli emerytów zrzeszonych w oddziałach ZNP z całego kraju lub/i w instytucjach senioralnych oraz 191 respondentów niezrzeszonych.

Metody badania: metoda sondażu diagnostycznego, metoda porównawcza, metoda monografii pedagogicznej.

Techniki badań: ankieta pisemna, audytoryjna, skale standaryzowane i niestandaryzowane, analiza dokumentów i wytworów działalności.

Narzędzia badawcze: Skala Satysfakcji z Życia (SWLS), Kwestionariusz Sensu Życia (MLQ), Skala wartości Schelerowskich (SWS), Kwestionariusz Orientacji Życiowej (SOC-29), narzędzia autorskie: Skala Poczucia Sensu Życia i Realizacji, Kwestionariusz ankiety: Styl Życia i Poczucie Jakości Życia

Wyniki:

- Zmienne socjodemograficzne różnicowały komponenty poczucia jakości życia i style życia seniorów nauczycieli.
- Zachodzi istotna różnica w preferencji stylów życia przez emerytowanych nauczycieli zrzeszonych oraz niezrzeszonych. Nauczyciele zrzeszeni wyżej preferowali styl społeczny i kulturalno-edukacyjny. Nauczyciele niezrzeszeni z kolei wyżej cenili styl religijny, przedłużenia aktywności zawodowej lub wykonywanie innej pracy zarobkowej, rodzinny oraz przeważająco pasywny.
- Poczucie jakości życia seniorów nauczycieli w zakresie przyjętych komponentów kształtowało się ogólnie pomyślnie.

- Nauczycieli zrzeszonych, jak i niezrzeszonych charakteryzowały dodatnie, jednak słabe związki pomiędzy komponentami poczucia jakości życia a aktywnościami życiowymi.

- Najbardziej powszechnymi rodzajami aktywności życiowych były: percepcyjna, towarzysko-integracyjna i domowo rodzinna, dalej hobbystyczna i edukacyjno-kulturalna. Najmniej z kolei: religijna, polityczna, zawodowo-zarobkowa, wolontaryjno-pomocnicza i sportowo-rekreacyjna.

- Zachodzi istotny związek statystyczny tylko pomiędzy oceną ogólnego poczucia szczęścia a typem aktywności życiowej. Seniorzy niezrzeszeni wyżej niż emeryci zrzeszeni uznawali ten wymiar poczucia szczęścia.

- Systematyczność spotkań w ramach instytucji zrzeszających odegrała istotne, pozytywne znaczenie w zakresie komponentów poczucia jakości życia seniorów nauczycieli.

- Nauczyciele emeryci najwyższej cenili wartości moralne, świętości świeckie i religijne oraz prawdy. Najniżej z kolei: witalne (wytrzymałość), estetyczne, hedonistyczne, dalej witalne-sprawność i siła fizyczna. Najwyżej powiązane z komponentami poczucia jakości życia były wartości moralne i witalne (sprawność i siła fizyczna).

- Najczęściej pozytywnie powiązaniem celem życia z komponentami poczucia jakości życia była realizacja pasji i zainteresowań.

- Koncepcją „pomyślnego życia w wieku senioralnym” najczęściej pozytywnie powiązaną z komponentami poczucia jakości życia był: rozwój własny i podejmowana aktywność życiowa oraz społeczna. Negatywnie natomiast: możliwość spokojnego życia w gronie rodziny, oddanie się obowiązkom domowym oraz wewnętrzne doskonalenie się duchowe i zagłębianie w wartości religijne.

- Działaniami seniorów przygotowującymi ich do życia na emeryturze najczęściej pozytywnie powiązanymi z komponentami poczucia jakości życia były: troska o zdrowie i kondycję fizyczną oraz poszukiwanie pomysłu na rozwój własnych pasji i zainteresowań.

Wnioski:

Postrzegane przez naukowców znaczenie wyboru stylu życia dla kształtowania poczucia jakości życia, winno być uświadamiane człowiekowi od najmłodszych lat oraz praktykowane w okresie rozwoju zawodowego i na emeryturze. Szczególnie dotyczy to profesji nauczyciela, który jako przewodnik współuczestniczy w kreowaniu osobowości młodego człowieka. Istotne jest także praktykowanie permanentnej edukacji. Związana jest ona przede wszystkim z podejmowaniem całościowych zabiegów na konto jakości własnej egzystencji, szczególnie z uwzględnieniem umiejętności w zakresie zagospodarowania budżetu swojego czasu wolnego na każdym etapie życia.

W kontekście przeprowadzonych badań należy ostrożnie podchodzić do kwestii oceny typów aktywności: formalnej i nieformalnej oraz jej rodzajów, pogłębiając diagnozę związku życiowej aktywności z poczuciem jakości życia w świetle współczesnych teorii starości i starzenia. W analizach empirycznych należy stosować podejście wielomodalne, poszukując nowych predyktorów badanych zmiennych.

We wspomaganiu (instytucjonalnym i pozainstytucjonalnym) osób starszych, w tym emerytów nauczycieli, w kształtowaniu poczucia jakości życia w kontekście preferowanego stylu życia, należy przede wszystkim docenić ich potencjał rozwojowy. Dotyczy on m.in. wewnętrznych predyspozycji, kompetencji oraz zainteresowań. Nie bez znaczenia jest także autonomia decyzyjna beneficjentów. Ogromnie ważny w tym względzie jest relacyjny kontekst środowiskowy, będący czynnikiem wspierającym w wielozakresowych działaniach. Nie można pominąć także zasobów zdrowia fizycznego, psychicznego, duchowego i emocjonalnego osób starszych.

Odpowiadając na pytanie Ian Stuart Hamilton: „Który ze stylów życia jest najlepszy dla długotrwałego i produktywnego życia?”¹, nie należy iść w stronę jednoznaczności i uproszczeń. W świetle przeprowadzonych badań i wysuniętych wniosków, nie powinniśmy centralizować się wokół jednego obszaru aktywności, aspiracji, czy postaw. Uzyskane wyniki analiz nakłaniają do odpowiedzi zmierzającej w stronę zrównoważonego, a także zróżnicowanego stylu życia seniorów. Charakteryzuje się on umiarkowanym poziomem działań, z tendencjami do preferencji złożonych (łączonych) aktywności życiowych. W jego charakterystykę wpisuje się triada celów nakierowanych na: intra–siebie (ja),

---

¹ I. S. Hamilton, *Psychologia starzenia się*, tłum. A. Błachnio, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2006, s. 16.

inter– (drugi człowiek oraz świat).

Słowa klucze: poczucie jakości życia, styl życia, seniorzy, emerytowani nauczyciele

